

DEMOKRATI SOM FÆLLES LIV

Menighedskoordinator, cand.theol. Filip Odgaard Bodilsen

I forbindelse med et arrangement i Landstingssalen på Christiansborg den 22. januar 2020 lancerede Demokratikommisionen, nedsat på initiativ af Dansk Ungdoms Fællesråd, sin betænkning om demokratiets tilstand *Er demokratiet i krise?* Som undertitlen lyder, rummer betænkningen »analyser og anbefalinger til at styrke demokratiet i Danmark«. I betænkningen identificerer kommissionen fire dimensioner af det danske demokrati, som hver for sig er under pres, men samtidig rummer kimen til en demokratisk revitalisering. De fire dimensioner er: (1) partierne, politikudvikling og repræsentativitet; (2) medierne og den demokratiske samtale; (3) borgerne, civilsamfundet og den deltagerdemokratiske tradition; (4) folkestyret og lov- og beslutningsarbejdet (Demokratikommisionen 2020, 8).

Dagen inden offentliggørelsen af betænkningen afholdtes, ligeledes på Christiansborg, høring om kristendommens rolle i et pluralistisk samfund med Folkekirkens Mellemkirkelige Råd og Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter

som arrangører. I den anledning præsenteredes den lille udgivelse *Politik kommer ikke af ingenting*, et debathæfte, som tegner omridset til en dansk offentlighedsteologi gennem en række korte tematiske introduktioner og cases, der hver for sig forholder sig til undertitlens spørgsmål: »Hvordan indgår kristendom i samtalen om det fælles bedste?« (Arffmann et al. 2020). Hæftet er blevet til på baggrund af drøftelse i en samtalegruppe nedsat af initiativtagerne til høringen.

Sammenfaldet, næsten på dato, mellem de to arrangementer på Christiansborg har næppe været intenderet, og de to præsenterede udgivelser fremstår uafhængige af hinanden. Ikke desto mindre er sammenfaldet illustrativt for mit anliggende i denne artikel, hvor jeg søger skæringspunktet mellem problemstillingerne. De fire dimensioner af demokratiet, som Demokratikommisionen har analyseret, kan alle drøftes i et offentlighedsteologisk perspektiv. Mit fokus vil være på den tredje dimension, der vedrører demokratisk engagement på civilsamfundsplan. I kølvandet på en analyse af delta-

gerdemokratiets tilstand i foreningslivet konkluderer betænkningen, at der som modvægt til den hyppige tale om borgernes demokratiske rettigheder mangler en fælles forståelse af borgernes demokratiske ansvar. Dette formuleres som et ønske om en bred drøftelse af, hvilke visioner for medborgerskab eller hvilket borgerideal vi ønsker at fremme (Demokratikommisionen 2020, 50). Artiklens drivende spørgsmål kan således formuleres: Hvordan kan offentlighedsteologisk refleksion belyse demokratisk engagement og medborgerskab på civilsamfundsniveau?

Offentlighedsteologi i dag

Som begreb og koncept står offentlighedsteologi i gæld til engelsk- og tysksprogede konceptualiseringer af henholdsvis »public theology« og »öffentliche Theologie«. Begrebets oprindelse henføres almindeligvis til den amerikanske teolog Martin Marty, som i 1974 udgav en artikel om Reinhold Niebuhrs tænkning (Lee 2015, 45). Siden er talrige udfoldelser af offentlig teologi blevet givet, og siden 2007 har feltet haft sit eget akademiske tidsskrift i *International Journal of Public Theology*.¹

Orienteringspunkter for den offentlige samtale

I de seneste år har den hjemlige drøftelse af kristendommens rolle i samfundet materialiseret sig i distinkte fora. Klare eksempler er Resam Forum, hvor religiøse ledere samles for at skabe relationer på tværs og drøfte aktuelle samfundsmæssige temaer i lyset af deres traditioner; Foreningen Åndsfrihed, som har til formål at værne om og fremme plurale hold-

ningers og livssyns plads i et frit demokratisk samfund; Tænk tanken Eksistensen, der gennem seminarer og publikationer belyser kristendommens formative kraft og kritiske potentiale i aktuelle samfundsspørgsmål. Helt eksplicit kommer det offentlighedsteologiske sigte til udtryk i den omtalte samtalegruppe nedsat af Folkekirkens Mellemkirkelige Råd og Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, hvis bundne opgave netop har været at drøfte aspekter af offentlighedsteologi i en dansk kontekst.

I en kronik i Kristeligt Dagblad i anledning af lanceringen af *Politik kommer ikke af ingenting* definerer Ulla Morre Bidstrup og Mogens S. Mogensen offentlighedsteologi som en »kritisk og konstruktiv teologi, som fokuserer på samfundsmæssige og sociale spørgsmål uden præference for bestemte økonomiske eller politiske teorier, og som sigter på at udvikle nye orienteringspunkter i den offentlige samtale« (Mogensen og Bidstrup 2020). Med definitionen ønsker kronikørerne at distancere offentlighedsteologi fra begrebet »politisk teologi«, som historisk har repræsenteret teologisk informeret kritik af eller argumentation for specifikke politiske og økonomiske positioner (*ibid.*). Denne afstandtagen til politisk teologi kan have sin berettigelse, når der tænkes på specifikke udtryk, for eksempel politiske teologier fra det 20. århundrede med rod i konservativ eller marxistisk samfundsanalyse. Samtidig er distanceringen svær at fastholde, al den stund »politisk teologi« i dag må betragtes som en paraplyterm, dækkende over et endog særdeles bredt spektrum af filosofisk og teologisk

refleksion. For så vidt kan offentlighedsteologi rubriceres som et aspekt af den politiske teologi.²

Når jeg vælger at anvende »offentlighedsteologi« som foretrukken term, skyldes det dels dens aktuelle prominens i en dansk kontekst, dels analyseobjektet for denne artikel: grænselandet mellem teologi og offentligt liv.

Det fælles gode

Det er ikke uvæsentligt, at diskurserne om kristendom og samfund rummer referencer til »det fælles gode« eller »det fælles bedste«. Vi så det i undertitlen til debathæftet: »Hvordan indgår kristendom i samtalen om det fælles bedste?«. Tilsvarende optræder termen »det fælles gode« i Resam Forums formulerede pejlemærker for den gode nation (Resam 2020). Således viser det fælles gode sig som et vigtigt anliggende i offentlighedsteologiens bevægelse langs brudfladerne mellem kristendommens udtryksformer og det mangefacetterede samfundsliv.

Som et socialetisk orienteringspunkt kan det fælles gode tydes som et forhold (eller kompleks af forhold), der er til gode for alle i fællesskabet, og som af den grund er værd at stræbe efter. Hvilket forhold der er tale om, og hvem »alle« er, er imidlertid uklart af selve termen og kræver yderligere udfoldelse. Som et delanliggende søges denne uklarhed i det følgende belyst.

En teologi om offentligt liv

I min skitsering af et offentlighedsteologisk bud på demokratisk revitalisering vil jeg trække på hovedpunkter i den engel-

ske teolog Luke Brethertons forståelse af det politiske liv. Bretherton udvikler sin politiske teologi tværdisciplinært i dialog med filosofi, sociologi og politisk teori – og på baggrund af etnografiske analyser. Jeg læner mig op ad Bretherton af to årsager: dels arbejder han selverklæret med grundspørgsmål inden for den politisk-teologiske ramme; dels beskæftiger han sig indgående med demokratisk engagement ud fra et kristent perspektiv.

Bretherton lægger selv distance til begrebet »public theology«, i det omfang offentlighedsteologi drejer sig om at oversætte og tilpasse teologiske koncepter til liberalismens idiomatik. Til gengæld identificerer han selv sit projekt som »a theology of public life«, det vil sige teologisk refleksion over det, der vedrører fælles eller offentlige forhold, *res publica* (Bretherton 2019, 33n14). Således ligger hans forståelse ikke fjernt fra ovenstående definition af offentlighedsteologi, måske med den væsentlige forskel, at hans kritisk-konstruktive teologi ikke blot formulerer orienteringspunkter for den offentlige *samtale*, men i særlig grad også for offentlig, politisk *handling*.

Anliggendet for Bretherton er at tegne topografien for politisk engagement i vestlige sekulære samfund i lyset af kristen tro, praksis og teologi. Konturerne skitseres med det kristne begreb om næstekærlighed som udgangspunkt, og et nøglespørgsmål er, hvilke konkrete former næstekærlighed kan antage i den politiske arena (*ibid.*, 1).

Det teologiske rationale

Den teologiske antropologi, der som understrøm bevæger Brethertons tænkning, betoner menneskets skabthed, dets relation til Gud og næsten samt dets behov for omvendelse. Som skabte mennesker står vi altid-allerede i en relation til andre individer, og vores liv vil altid-allerede være indfældet i et fælles liv med andre – og med Gud. Som faldne, skrøbelige skabninger, der lever under syndens realitet, er vores trivsel betinget af karakteren af dette fælles liv. I det øjeblik vi beskæftiger os med interaktionen og strukturerne i det fælles liv i alle dets facetter, har vi at gøre med en politisk dimension. I et kristent teologisk perspektiv har denne politiske dimension næstekærlighed som styrende motiv (Bretherton 2019, 21-22).

Næstekærlighed indebærer relation til mennesker, der er forskellige fra os selv, og derfor også til både den fremmede og fjenden. I det lys forudsætter det fælles liv en evne til at kunne begå sig i et undertiden konfliktfyldt miljø i tillid til, at min modpart kan bevæges, og i erkendelse af, at jeg også selv må bevæges: »Building any form of just and loving common life through a dance of conflict and conciliation entails reckoning with a hard truth: everyone must change, and in the process, we must all lose something to someone at some point. Change is part of what it means to live as frail, finite, and fallen creatures. Loss, and therefore compromise and negotiation, are inevitable, if the flourishing of all is to take place« (*ibid.*, 43).

Det teologiske rationale kan illustreres augustinsk. I Augustins allegoriske

læsning af Jer 29,4-7 er Herrens bud til det landflygtige Israel om at stræbe efter lykke og fremgang for Babylon et billede på kristnes liv i verden. Så længe kristne er en del af verden og deler verden med andre, er de andres velfærd ensbetydende med kristnes egen velfærd. Med andre ord er den fælles verden – vores samfund – et domæne, hvor kristne kaldes til at skabe et fælles liv med de mennesker, de lever iblandt. Det fælles liv og den stræben efter lykke og fremgang, som det indebærer, har dog kun foreløbig karakter. Det er jordisk og dermed kontingent og tvetydigt. Det indebærer en søgen efter fælles penultimate goder, i tiden indtil Kristus kommer igen (*idem* 2010, 4-5).

Fælles goder og moralsk kommensurabilitet

Det offentlige livs mangfoldighed medfører møder mellem kulturer og traditioner og dermed friktion mellem livsanskuelser og moralske visioner. Divergensen i synet på det gode liv rejser spørgsmålet om en mulig forenelighed – eller kommensurabilitet – mellem forskellige moralske traditioner. Principielt udfordres en mulig kommensurabilitet af forskellene mellem traditionernes iboende rationalitet. En kristen har andre kriterier for etisk vurdering end en person med anden religiøs (eller irreligiøs) overbevisning. På samme tid vil kristne undertiden opleve konvergens eller decideret sammenfald mellem egne og andres moralske domme. Når visionen om det gode liv udmøntes i domme og adfærd, eksisterer således en situationafhængig *ad hoc-kommensurabilitet* mellem forskellige moralske traditioner,

en art etisk horisontsammensmeltning. Denne ad hoc-kommensurabilitet indebærer, at mennesker med divergerende etiske orienteringspunkter kan lære af hinanden og fra situation til situation udforme mønstre for konkret fælles handlen (Bretherton 2006, 111).

Når vi beskæftiger os med sociale sammenhænge i større skala, betyder den moralske pluralisme, at *det* fælles gode, forstået som et altomfattende eller universelt mål, er uopnåeligt som en politisk realitet. *Det* fælles gode kan ganske vist fungere som et regulerende ideal eller moralsk orienteringspunkt for et samfund eller en nation, men det vil forblive en unærmelig horisont for det konkrete offentlige liv. Muligheden for en moralsk ad hoc-kommensurabilitet mellem mennesker danner til gengæld grundlag for at identificere og stræbe efter partikulære fælles goder (*idem* 2019, 32n13).

Det politiske

Som en søjle i projektet står Brethertons definition af politik: »Politics [...] refers to forming, norming, and sustaining some kind of common life between friends, strangers, enemies, and the friendless amid their ongoing differences and disagreements and as they negotiate asymmetries of various kinds of power. Political agency is the ability to act with and for others in the determination of the goods, practices, institutions, and judgments that constitute a common life« (*ibid.*, 445).³ Denne forståelse rummer to væsentlige momenter. For det første har politik at gøre med opbygningen, organiseringen og udviklingen af et fælles

liv mellem mennesker i spændet mellem konsensus og konflikt. For det andet har politik fælles goder som horisont.

Politisk vigør er således betragtet vital for menneskelig trivsel og for udviklingen af det gode liv. Af den grund må politik *per se* fra en normativ vinkel ansues som et moralsk gode. Det politiske liv i sine konkrete udtryk kan ganske vist være korrumpet og vil til enhver tid være underlagt menneskelivets vilkår. Men principielt må politisk handlen betragtes som et gode (*ibid.*, 32). Dermed også antydnet, at det politiske liv ikke blot er en ramme for praktisering af næstekærlighed; politisk handlen som et moralsk gode er selv en form for næstekærlighed (*ibid.*, 41).

Det politiske som et moralsk gode har både en formel og en uformel dimension, der hver for sig præger selve substansen: det fælles, offentlige liv. Den formelle dimension har at gøre med de forhold, der over tid strukturerer og regulerer dette liv, eksempelvis forfatninger, love, valg-systemer og embedsværk. Her er staten det primære *locus* for politisk handling. Den uformelle dimension vedrører de relationelle praksisser, der har potentiale til at skabe en fælles menings- og handlingsverden – en *sensus communis* – på tværs af traditioner, fællesskaber og interesser. Det politiske liv i sine uformelle udtryk kan udfoldes inden for de rammer, som staten sætter, men er ikke afhængig af, at der findes en stat (*ibid.*, 33-34).

Demokrati og medborgerskab

Betoningen af det fælles liv spiller ind på forståelsen af demokratiets essens. Frem for at tage afsæt i det autonome individ

og betragte demokrati som en forlængelse af den enkeltes selvstændighed er et mere sagssvarende begyndelsespunkt mennesket *i relation til* andre mennesker: »If democracy is the rule of the people, by the people, and for the people, then at its most basic level it demands relationships *between* those who constitute the people« (Bretherton 2019, 427; oprindelig kursivering). For så vidt demokratiets grundelement er mennesket i relation til andre mennesker, er demokratisk politik ikke primært en proces, hvor autonome individer udtrykker sig selv og påvirker beslutninger – enten direkte eller gennem repræsentation eller deliberation. I stedet handler demokratisk politik basalt set om at opdage, hvordan vi altid-allerede er konstitueret som personer gennem vores relationer til andre, og om at præge og forme denne socialitet med henblik på alles bedste. Denne forståelse eliminerer ikke den enkeltes frihed; den understreger derimod, at individuel frihed ikke opstår i et vakuum, men er afhængig af fællesskaber og relationer (*ibid.*, 426-430).

Bretherton identificerer fem dimensioner af demokratisk medborgerskab: (1) medborgerskab som en retlig status med dertilhørende civile, politiske og sociale rettigheder; (2) som deltagelse i et system, der regulerer og legitimerer politisk repræsentation (3) som identifikation med et forestillet fællesskab (»imagined community«), det være sig nationalt eller lokalt; (4) som legemliggørelse – eller *performance* – af en politisk vision; (5) som en politisk og moralsk rationalitet. De to første dimensioner er knyttet nært til det

politiske livs formelle side, de tre sidste til dets uformelle (Bretherton 2015, 3-5).

Civilsamfundet som politisk legeme

Civilsamfundet manifesterer sig som en afgørende arena for det politiske liv. I denne arena spiller det politiskes uformelle udtryk den dominerende rolle; tilsvarende udøves medborgerskab primært som en identitet, en performance og en fælles rationalitet.

Med udgangspunkt i sociologen Jeffrey Alexanders tænkning tydes civilsamfundet – eller den civile sfære – som et grænseområde mellem andre sociale, ikke-civile sfærer. Fire sådanne ikke-civile sfærer identificeres: statens sfære, den økonomiske sfære, den intellektuelle/religiøse sfære og familiens sfære. Den civile sfære er en neksus mellem de øvrige sfærer, et felt for konvergens og kommunikation mellem stat, marked, akademi, kirke og familie. Den kan differentieres fra de øvrige sfærer, men er samtidig intimt forbundet med dem, ja, gennemtrængt af dem. I denne forståelse eksisterer civilsamfundet aldrig som sådan, men konstitueres og opretholdes af de processer og praksisser, de former for kommunikation og socialitet, der er forudsætninger for et fælles liv. Offentlig meningsdannelse, kulturelle koder og distinkte institutioner er blandt den civile sfæres kendetegn (Bretherton 2015, 204-205).

Et afgørende element i Brethertons forståelse af civilsamfundet er denne sfæres binære struktur. På samme måde som det politiske liv rummer forskellige visioner af det gode liv, omfatter det forskellige forståelser af, hvem der er en del af

samfundet, og hvem der ikke er; hvem der er inde og ude; typologisk udtrykt: hvem der er ven og fjende. Civilsamfundets iboende konfliktpotentiale leder Bretherton til at anvende termen »politisk legeme« (»body politic«) som en mere adækvat betegnelse. Med »politisk legeme« forstås ikke en art organicisme, hvor samfundets sociale bestanddele – kroppens lemmer – er underordnet helheden. I stedet bestemmes det politiske legeme biopolitisk som en dynamisk, ambivalent arena for udvikling af relationer på tværs af skellet mellem ven og fjende.

At bidrage til det politiske legemes fælles liv involverer næstekærlig adfærd (»neighborliness«), undertiden ud i det radikale. Min næste er ikke kun min ven, men også min modpart. En fælles menings- og handlingsverden opstår ikke kun i et miljø af samdrægtighed, men i en kontekst, hvor uenighed og konflikt er en realitet, og hvor erkendelsen af dette bliver fundamentet for en bevægelse henimod forsoning med modparten (*ibid.*, 210-213). Teologisk udtrykt bygger et sådant fælles liv på den forudsætning, at både kærlighed og synd er politiske realiteter (*idem* 2019, 446).

Case: *Community organizing*

Brethertons konceptualisering af demokratisk medborgerskab i den civile sfære bygger på etnografiske undersøgelser af fænomenet *community organizing*. *Community organizing* er organisering af et lokalsamfund, typisk i en urban kontekst, med det formål at skabe en fælles menings- og handlingsverden på tværs af institutioner og traditioner, hvor politiske

sager identificeres, mønstre for konkret handling besluttet og demokratisk medborgerskab kultiveres.⁴

Community organizing handler om at opbygge relationer lokalt på tværs af civilsamfundets institutioner – foreninger, organisationer, skoler, kirker – således at der skabes bevidsthed om og handles på sociale og økonomiske udfordringer. Disse udfordringer identificeres gennem dialogprocesser, hvor lederne taler med og ikke mindst *lytter til* de berørte eller implicerede mennesker. Heraf udspringer formuleringen og eksekveringen af politisk handling (Bretherton 2015, 121-142).

Organiseringstanken indebærer, at de enkelte institutioners særpræg fastholdes. Det vil sige, at man samles og arbejder for et fælles defineret formål, uden at institutionernes specifikke identitet går tabt. For eksempel kan religiøse institutioner, som ofte agerer motor i organiseringsarbejdet, deltage på basis af – og ved at trække på – den tradition, der er deres. I *community organizing* kombineres således enhed og forskellighed (*ibid.*, 241).

Sekularitet

Eksemplet ovenfor viser, at visionen for et sådant demokratisk liv står i kontrast til forestillingen om et sekularistisk offentligt rum, hvor religiøse traditioner har en minimal – hvis overhovedet nogen – rolle at spille. Bretherton lægger sig i kølvandet på de diskurser, der betoner vor tids postsekulære tilstand, hvor sekulariseringsprocesser og afsekulariseringsprocesser forløber side om side, og hvor det offentlige rum ikke ses som en monolitisk størrelse, men som værende både pluralt

og komplekst. Netop i sin plurale og komplekse virkelighed kan et sekulært samfund facilitere det fælles liv på tværs af forskelle og uenigheder, som Bretherton advokerer for. Som sådan må sekularitet betragtes som et politisk gode (Bretherton 2019, 254-255).

Teologisk formuleret betegner den sekulære tilstand *saeculum*, tiden indtil Kristi genkomst. Det sekulære er dermed ikke ensbetydende med det ikke-religiøse, men med det ikke-eskatologiske. Samtidig er sekularitet ikke a-eskatologisk. Det sekulære liv får netop sin betydning og kvalitet ved at have en eskatologisk horisont. Denne horisont fungerer som bolværk mod at overinvestere mening og formål i denne verden og forveksle penultimative goder med ultimative (*ibid.*, 256; *idem* 2015, 216).

Demokratisk politik

Hvis politik handler om at forme, normere og opretholde et fælles liv mellem venner og fremmede, indebærer *demokratisk* politik, at så mange som muligt bliver aktører i de samtaler og praksisser, der konstituerer et fælles, politisk liv. Det gælder særligt de mennesker, der befinder sig i eller på ydersiden af samfundets periferi; de mennesker, der let anses for at være inkapable eller uværdige til at være politiske aktører. Desuden indebærer det demokratiske moment, at vi må bygge relationer til mennesker, der står i opposition til os selv; ligeledes at vi må lære kunsten at lytte til de andre; og ikke mindst, at de mennesker, vi betragter med skepsis eller frygt, kan vise os større godhed og være til større velsignelse end de mennesker, vi

har mest til fælles med (Bretherton 2019, 445-446).

Demokratisk politik bygger på den antagelse, at vi som borgere er andet og mere end individer forsynet med bestemte civile og politiske rettigheder. Til det at være borger knytter sig et relationelt ansvar, orienteret mod det konkrete og ordinære, mod det lokale og stedbaserede. Relationelle dyder som loyalitet, solidaritet og troskab er knyttet til specifikke forhold – til bestemte mennesker, på et bestemt sted og til en bestemt tid (*ibid.*, 450). Medborgerskab kultiveres gennem deltagelse i det fælles organiserede liv, og demokratisk politik på civilsamfundsniveau udøves i lige så høj grad af institutioner som af personer. Organiseret socialitet i den civile sfære har dog først demokratisk valør, når den er rettet mod andre former for socialitet. Først når en institution åbner sig for et fælles liv med andre institutioner, kan den betragtes som demokratisk (*ibid.*, 452).

Sammenfattende kan demokratisk politik siges at have tre karakteristika: den er *beskyttende*, idet den i det offentlige liv sikrer rum for institutionel pluralitet og loyalitet mod partikulære traditioner og fællesskaber; den er *integrerende*, idet den muliggør en stræben efter fælles goder på tværs af fællesskaber og traditioner og dermed interessekonflikter og divergerende moralske visioner; og den er *forandrende*, idet den faciliterer både kritik og konfigurering af tingenes tilstand (*ibid.*, 463).

Afslutning

På Demokratikommisionens opfordring til at drøfte et borgerideal tegner Brethertons teologi om det offentlige liv billedet af en form for demokratisk medborgerskab, der udspiller sig i civilsamfundets plurale arenaer. Demokrati som en relationel praksis betyder, at det nationale projekt er sekundært i forhold til det lokale og stedbaserede. Omvendt er demokratisk praksis forudsætning for den gode nation.

Demokratisk medborgerskab indebærer en erkendelse af, at vores trivsel og velfærd, vores »lykke og fremgang«, er betinget af karakteren af det liv, vi har med hinanden. Som medborger sætter man snævre særinteresser til side for i fællesskab med andre – såvel venner som fjender – at identificere de konkrete, foreløbige goder, der bidrager til samfundets vel. I den civile sfære involverer det deltagelse i de fællesskaber, de institutioner og foreninger, der hver for sig arbejder til gavn for andre – det være sig med henblik på uddannelse, sundhed, social indsats, folkeoplysning eller et lignende gode – men samtidig åbner sig for dialog og gensidighed på tværs af institutionelle skel.

I denne forståelse af demokratisk engagement stilles kristne som ansvarlige aktører på linje med andre aktører i det politiske liv. Med kristendommens vision for det gode liv som fundament og med næstekærlighed som moralsk drivkraft og målestok træder kristne ind i den civile sfære for i fællesskab med andre at identificere og søge fælles penultimative goder i vores sekulære tid. Det teologiske motiv er menneskets relationelle natur –

mennesket bundet i kærlighed til Gud og næsten.

Noter

- 1 For en udførlig dansk introduktion til offentlighedsteologi samt en oversigt over internationale fremstillinger af offentlighedsteologi, se Mogensen 2019, 259-339.
- 2 Meget rammende indeholder *The Cambridge Companion to Christian Political Theology* en artikel med titlen »Public Theology«.
- 3 Tilsvarende definerer Bretherton et andet sted politik således: »[P]olitics is the ongoing process through which to maintain commonality and recognize and conciliate conflict (including the use of coercive force) in pursuit of shared temporal goods« (2010, 19).
- 4 Brethertons egen reference er amerikanske og britiske *community organizations*, der har Saul Alinskys organiseringsfilosofi som fundament.

Litteratur

- Arffmann, Christian; Ulla Morre Bidstrup; Jonas Adelin Jørgensen; Birgitte Stoklund Larsen; Birger Nygaard og Jørgen Skov Sørensen. 2020. *Politik kommer ikke afingenting: Hvordan indgår kristendom i samtalen om det fælles bedste?* København: Folkekirkens Mellemkirkelige Råd og Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter.
- Bretherton, Luke. 2006. *Hospitality as Holiness: Christian Witness Amid Moral Diversity*. Aldershot: Ashgate.
- Bretherton, Luke. 2010. *Christianity and Contemporary Politics: The Conditions and Possibilities of Faithful Witness*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Bretherton, Luke. 2015. *Resurrecting Democracy. Faith, Citizenship, and the Politics of Common Life*. New York, NY: Cambridge University Press.

- Bretherton, Luke. 2019. *Christ and the Common Life: Political Theology and the Case for Democracy*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Demokratikommisionen. 2020. *Er demokratiet i krise? Analyser og anbefalinger til at styrke demokratiet i Danmark*. København: Demokratikommisionen.
- Lee, Hak Joon. 2015. »Public Theology«. I *The Cambridge Companion to Christian Political Theology*, redigeret af Craig Hovey og Elizabeth Philips, 44-65. New York, NY: Cambridge University Press.
- Mogensen, Mogens S. 2019. *Kristendom i en brydningstid: Kirke, mission, økumeni og offentlighedsteologi*. Christiansfeld: Forlaget Intercultural.dk.
- Mogensen, Mogens S. og Ulla Morre Bidstrup. 2020. »Kristendommen kan bidrage til det fælles bedste«. Kronik i *Kristeligt Dagblad*, den 21. januar 2020.
- Resam. 2020. »Den gode nation«. <https://resam.dk/den-gode-nation/> (set den 1. april 2020).

Forfatter

Filip Odgaard Bodilsen
Farsundsvej 7
8200 Aarhus N
filip.bodilsen@gmail.com